

## Buzinkay Géza

### A MAGYAR TÁRCA MEGSZÜLETÉSE

*Heinrich Heinetől Kecskeméthy Aurélig*

Mai fiatalok, sőt a felsőoktatás kommunikáció-média szakos hallgatói már a nevét is alig ismerik a tárcának, a leginkább irodalmi színvonalú publicisztikai műfajnak, amely több mint egy évszázadon át a fejlettebb német vagy francia sajtó méltó vetélytársává tette a magyar újságírást. 1893-ban így írt a tárcáról Szomaházy István, maga is közkedvelt tárcaíró: „*A tárcza...a mai újságoknak egyik legfőbb erőssége [...] kiváló termékei rövidek, érdekesek, ötletszerűek; mint azok a mulatságok, melyeket a modern olvasók magában az életben keresnek. A tárcza ma már megszilárdult irodalmi műfaj, melynek nem csupán a közlés helye, hanem a saját egyéni kellékei is kellően megadják a karakterét. [...] A tárczában mindig kell lenni valaminek a pezsgő finom gyöngyözéséből, s abból a diszkrét mámorból, mely a Champagne nemes nedűjének a nyomában jár*”.<sup>1</sup> Vagyis a tárcza a napilapoknak azt a részét tette ki, amelyet jó volt olvasni, amely a hasznos vagy szórakoztató információk között szépirodalmat nyújtott az olvasónak.

Azonban a tárcza nem csak ezt jelentette, hanem rovatként magába foglalt sokféle, politikán kívüli tárgyú cikket.

A sajtó történetében ritka jelenség, hogy egy rovat vagy sajtóműfaj keletkezésének körülményeit pontosan ismerjük. A tárcza ilyen ritkaság. Története Párizsban kezdődött. 1800. január 26-án a *Journal du Commerce* nagy formátumra váltott át, hogy az oldal alján, elválasztó vonal, lénia alatt elhelyezzen egy „*Feuilleton du Journal du Commerce*” című rovatot, amelyben a levél-újságlevél jelentésű szóból képzett feuilleton szó töredéket, részletet, rövid írást jelentett. Ezt az újítást vették át más lapok, két nappal később, január 28-án a *Journal des Débats* „*Feuilleton littéraire*”, azaz irodalmi tárcza formájában, s ezzel összepárosított két, addig különálló laptípust, és a szigorú cenzúra alatt álló politikai publikációk mellé egy sokkal szabadabban működő „földszinti” rovatot helyezett, amelynek fő témája az irodalom és a színház volt. A rovat szerkesztője, Julien-Louis de Geoffroy „abbé” a napóleoni cenzúra körülményei között is vissza

---

<sup>1</sup> SZOMAHÁZY István 1893: 41–52. pp.

tudta csempészni a XVIII. századi irodalmi lapok kritikai szellemét. A feuilleton-rovat újdonságát az adta, hogy eltérően az angol vagy a német sajtótól, ahol a szórakoztató irodalom közlésére külön laptípus alakult ki, a francia sajtó a politikai napilapon belül helyezte ezt el.<sup>2</sup> A cenzúra és a bevezetett hírlapbélyeg drágító hatására drasztikusan csökkent az összes francia újság példányszáma – kivéve a *Journal des Débats*-é a feuilleton sikere miatt.<sup>3</sup> A közönségsiker és az üzleti siker eredményeként a hírlapokban egyre jobban elterjedtek az irodalmi-kritikai-szórakoztató írások. Az elválasztó lénia elterjedésének – egyes vélemények szerint<sup>4</sup> – az a magyarázata, hogy így az olvasók kivághatták ezeket az írásokat és eltehették maguknak. Ennek a formai megoldásnak mélyebb értelmet is tulajdoníthatunk: a kivágható és megőrizhető minőség jelképesen azt jelentette, hogy e rovatot maradandónak gondolták, noha maga a napilap típus, amelyben megjelent, csupán egy napig él.

1830-tól a *Journal des Débats* állandó tárcaírója lett Jules Janin, Európa-szerte, Magyarországon is sikert arató tollával; és feltűnt Emil Girardin, az első párizsi bulvárlap, a *La Presse* szerkesztője, aki a napi tárcát folytatásos műfajjává tette, megírásukra pedig az idősebbik Dumas-t, Eugène Sue-t és más gyorstollú, sőt regénygyártásra képes írókat nyert meg tisztán kereskedelmi céllal. Hamarosan Balzacot vagy George Sand-t is köztük találjuk. Az 1833–34-ben elért, a több tízezres példányszám-növekedésben mérhető siker gyorsan szaporította a követőket.<sup>5</sup>

A német nyelvterület napilapjainak máig élő feuilleton műfaja, rovata, melléklete szintén Párizsból terjedt el: két, a népszerűséget erőteljesen igénylő, egymással versengő német publicista-költő, Ludwig Börne és Heinrich Heine, illetve német értelmiségi reformmozgalmuk, a Junges Deutschland hatására. Heinét mint költőt kedvelték kortársai, de igazán nagy, Európára szóló hatása publicistaként volt. 1826 és 1831 között megjelent útleírásai európai divatot teremtettek, nem csak tárgyuk, legalább ugyanannyira stílusuk: cinizmusuk, gunyoros, szatirikus hangvételük, és szóviccek miatt. A Párizsban élő Heine műveit ért német kritikák, morális elítélése még csak fokozta nimbuszát a forradalmi szellemű fiatalság körében. A jelenségek felszínén mozgó kritikája, csipkelődései és nyegleségei a visszhang keménysége miatt fontossá és jelképekké nőttek.

Az 1830-as évekre francia és német nyelven készen állt a mintaadó feuilleton-készlet: a színikritikákból ismert hangneme, társasági csevegés a polgári élet helyszíneiről, a polgárság számára ismeretlen rétegek életének eseményei, idegborzoló helyszíneken átélte kalandok, és a romantikus elvágódást megteste-

<sup>2</sup> *Közhasznú esmeretek tára* 1839: Pest, XII. köt. 194. p.

<sup>3</sup> 1803: 10 150 eladott példány, 1810: 21 800 nyomtatott példányból 20 885 eladott példány, 1814: 26 930 kiadott példányból 25 800 eladott példány. A lap nyeresége 1806-ban 368 000 franc, 1810-ben már 588 000 franc volt. FEYEL, Gilles 1999: 62, 64. pp.

<sup>4</sup> ZÁDOR István 1935: 8-9. pp.

<sup>5</sup> ZÁDOR István 1935: 9. p.

sító utazási kedv szkeptikus-főlényes-cinikus átértelmezése és elsajátítása. A feuilletonban együtt volt a metropolis életét, civilizációs lehetőségeit és eltévelyedéseit élvező, és egyúttal onnan ki-kiruccanó, mindent megismerni vágyó, de főlényéből nem engedő polgár tulajdonságai. „Az ősz beálltával visszaverődik az embertömeg a városra, mint egy hullám a partokra; ki faluról hurczolkodott be, ki pedig több havi utazásból vetődött haza; de mindenik derült lélekkel üdvözli a város zaját, a rég nélkülözött kényelmet, a légszuszvilágítást, és zabolátlan szenvedéllyel veti magát a városi élvek karjaiba, flanéroz, színházakba tolong, hangversenyek után eped, sörházakba rohan – mindenhová, hol sok ember van együtt, s fölségesnek találja azon városi életmódot, mely elől néhány hónap előtt lélekunottan megszökött, s unalmasan, egyhangúan örömtelennek azon falusi létet, melyet néhány hónapja csak oly epedve keresett föl.” Szinte azt mondhatnánk: íme egy jellegzetes heinei tárcarészlet – pedig eredetileg is magyarul született, és Kecskeméthy Aurél tolla alól került ki.<sup>6</sup> Ez az átél, magáévá tett nagyvárosiasság azonban lassan érkezett meg a magyar sajtóba, először a Bécsben tanuló – például az orvosi kart látogató Henszlmann Imre vagy Ney Ferenc – hazai lapoknak küldött levelei révén. Sokkal inkább azt nevezhetjük általánosnak, hogy minél távolabbról, például a reformkori Pestről tekintett valaki Heine és követői írásaira, annál inkább ki volt téve a félreértésnek, és hihette forradalmi ihletettséggé mintának azt, ami játék, műélvező élvezetesség és lapkiadói fogások eredménye, keveréke volt.

Az első heinei hatás a magyar sajtóban az 1830-as évek közepétől tűnt fel, követve a hazai német sajtót. A *Társalkodó*, a *Rajzolatok a Társasélet- és Divatvilágból*, az *Athenaeum*, a *Regélő*, a *Pesti Divatlap*, az *Életképek* és a *Honderű* hasábjain „Kirándulás a budai Svábhegyre”, „Utazás a hazában”, „Fürdői kalandok”, „Jelenet egy fiatal házaspár mézes heteiből” és hasonló című írások jelentek meg egyre sűrűbben. „A 40-es évek közepe táján tele van a magyarországi sajtó a heinei tárca hatásával” – állapította meg e hatást filológusi igénnyel feldolgozó monográfia.<sup>7</sup> Az irodalmi divatlapokban Bernát Gáspár, Ney Ferenc, Berecz Károly, Frankenburg Adolf, Nagy Ignác, Lauka Gusztáv, Petőfi és többen mások írtak „leveleket”, rajzokat, életképeket, vagy újonnan alkotott szóval tárcákat, azaz „ca” kicsinyítő képzővel képzett „tár”-at, kis raktárt, amely magába foglalt sokféle írott „árút”, cikket.<sup>8</sup> A „heinei hatás” gyakran csak finom megfogalmazása lehet a túlnyomó utánzásnak. Petőfi Úti leveleinek többszörös vizsgálata sokoldalú és részletekbe menő egyezéseket bizonyított Heine Reisebilde-rével, mégis ezt inkább a példa követésének nevezi a magyar irodalomtörté-

<sup>6</sup> [KECSKEMÉTHY Aurél] thy. Vasárnapi levelek Bécsből. *Budapesti Hirlap* 1858. október 10. 2. p.

<sup>7</sup> ZÁDOR István 1935: 151–156.pp.

<sup>8</sup> CZUCZOR Gergely – FOGARASI János 1862. még nem ismeri a tárca hírlapi értelmét (ami csak a fogalom, de nem az írástípus szűkkörű elterjedésére utal)

netírás, és nem meggyőző módon tagadni igyekszik, hogy Heine forrás volt Petőfi számára.<sup>9</sup>

A tárcza elnevezés „külügyi tárcza (portefeuille)” formában 1834-ben tűnt fel először a Jelenkorban, szépirodalmi sajtóműfajként, a feuilleton fordításaként 1841-ben az Emlény című irodalmi évkönyvben, rovatcímként pedig valószínűleg a Kossuth Hírlapjában, 1848-ban.<sup>10</sup> Az egyik legfontosabb tárcaműfaj, a folytatásos regény a *Budapesti Híradó*ban jelent meg 1845. január 15-ikén Jósika Miklós „Akarat és hajlam” c. regényével.<sup>11</sup>

A XIX. században, legalább a kiegyezésig (1867), vagy Budapest megalkotásáig (1873) a magyar írók számára a nagyvárost Bécs jelentette. Csakhogy Bécs nem egyszerűen fejlett, gazdag város volt, hanem politikai és szellemi ellenfél, sokak számára a nemzet ellenségének szimbólumát is jelentette. A nagyvárosi életet élvező magyar újságíró-íróknak vagy németnek, német anyanyelvűnek kellett lennie, vagy a hazaárulás árnya vetült rá. Ez utóbbi történt Kecskeméthy Auréllal, az 1850 óta Bécsben élő fiatal újságíróval, a központi könyvvizsgáló hivatal 1854-ben történt felállítását követően a külföldön kiadott könyveket vizsgáló hivatalnokkal, akit a Bach-korszak leegyszerűsített fogalmakkal élő nemzeti ellenállása cenzornak nevezett, de aki nehéz helyzetbe került magyar írókon segített és könyvvizsgálói minőségében az általa betiltott fontosabb műveket átadta a dőblingi szanatórium lakójának, Széchenyi Istvánnak. Széchenyi dőblingi „összeesküvő” körének, „sajtóirodájának” egyik főszereplőjeként előbb lecsukott, majd hivatalát elvesztő áldozata lett az 1860. tavaszi tragikus eseményeknek, s ezután lett pesti lakos és főfoglalkozású lapszerkesztő, korának egyik legkedveltebb – és legjobban fizetett – újságírója.<sup>12</sup>

A tárcsairó Kecskeméthy az 1850-es években Bécsben formálódott ki, ahonnan a *Pesti Napló*nak is, a *Budapesti Hírlap*nak is rendszeresen küldte bécsi leveleit új színházi előadásokról – köztük Grillparzer Bánk bán-dramájának előadásáról vagy a Hunyadi László bécsi előadásáról –, Wagner zenéjéről, az omnibuszokon való dohányzásról, a karácsony előtti bécsi vásárokról (a mai napig megőrzött hagyományról), a farsangról, a házi orvosokról, a délutáni kávézásokról és megannyi szokásról, helyszínről, eseményről, alakról. Kecskeméthy már ekkor tudatos tárcsairó volt, pedig későbbi témáihoz, stílustörekvéseihez képest

---

<sup>9</sup> „...e vonatkozásban nem kívánok részletes hatás-kutatásba bocsátkozni, sok szempontból elvégezték ezt mások. E vizsgálatok első pillanatra megdöbbentő tárgyi, szemléleti, magatartásbeli motívumok átvételét mutatták ki (még erősebben az Úti levelek vonatkozásában), de Heine elsősorban mégsem forrás volt Petőfi számára, hanem minta és példa. Kétségteljesen Hatvanyinak van igaza, amikor azt hangsúlyozza: nem a motívumbeli, tárgyi átvételek a fontosak, hanem a 'szó-tárilag ellenőrizhetetlen átérzés'.” MARTINKÓ András 1965: 84. p.

<sup>10</sup> *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1976: 3. köt. 526, 850. pp.

<sup>11</sup> PINTÉR Jenő 1935: 769. p. +

<sup>12</sup> BUZINKAY, Géza 2010: 40–42. pp.; Kecskeméthy részletes portréját l. BUZINKAY Géza 1991: 195–213. pp.

még szűk pályán mozgott. 1857 szeptemberében a *Pesti Napló*ban publikált három részes cikkében bemutatta a jellegzetes (bécsi) tárcaírókat, megrajzolta „a tárcaírók természettörténetét”. „Vannak tudósok s szellemdús emberek, kik nem írnak. Vannak, és sokkal nagyobb ezek száma, kik írnak, pedig se tudósok, se szellemdúsak. Igen nagy továbbá azon írók száma (nálunk?), kik személyesült bizonyítványai ama gyakran emlegetett tannak, hogy kitartással minden elérhető; vannak emberek, kiken az írás mániája már kiskorukban kitör...” „A tárcaírók egy igen sajátos írói osztály – folytatta –. Némely tulajdonaik oly velökszületett sine qua nonok, hogy azok mögött minden vallási s nemzetiségi különbség megszűnik. Francia, magyar, német tárcaírókat bizonyos vonásokon egy család vagy tán helyesebben egy céh tagjaiul könnyen fölismerhetni.” „Ha egy kocsmába lépsz, rögtön megtudod, mily nagy emberek ülnek szomszédodban; mert e tárcaírók elég naivok büszkélkedni journalistai s írói állapotukkal, s akár vagy kíváncsi, akár nem, meg kell tudnod, melyikük mely hírlapműhelyben izzad, melyik nagy szerkesztő melyiknek főnöke, mestere s félistene? A kocsmá, a sörház, ez az ő diadalaik színhelye, ez az ő színpadjuk s parlamentjük. Itt csodálatják s csodálják egymás elmeélet, élceit, itt fejtik ki tudományukat. Itt kerül szemle alá Shakespeare és Hegel, Bossuet és Cervantes, Palmerston és – Zang<sup>13</sup>. Hajmeresztő okosságokat mondanak nagy képekkel, teljes biztossággal s csodálatigénnyel – míg összevesznek s egymást összeszamarazzák, ami szintén a túláradó genialitásnak, nem pedig, mint némely philister hiszi, a neveletlenségnek jele.

Azonban sorsa az embernek, hogy vénül s a fiatal óriás lassankint megülepedik. Egypár év alatt sokat tanult. Forgatta Heine-Börne-Saphirt, s ha elméncségöket el nem sajátítja is, eltanulá az elméncség színét, a szójátékokat. Nincs egy árva gondolata vagy az ökörszem szívében is megférő érzéskéje, de van két ív papíron följegyzett szójátéktára, melyből egy féltucatot kiszemel, s azok körül balanciroz le-föl, jobbra-balra, előre-hátra, míg körülbelül egy tárcaára valót összeírt, s megvan az elmés „nesze semmi fogd meg jól”.

A tárcaírókat bemutatva, íme egy jellegzetes Kecskeméthy-tárca gondolatmenete. Frappáns formában ábrázolja a tárcaírókat és a tárca műfaji jegyeit, kinövéseit. A tárcaírók ilyen formájú jellemzése méltán tekinthető Kosztolányi Dezső háromnegyed évszázaddal későbbi Esti Kornél elbeszéléseiben az újságírói társaság-jellemzések előzményének.<sup>14</sup>

Kecskeméthy kritikája a szellemes humort szójátékokkal helyettesítő modorosságnak szól, leginkább a népszerű bécsi humorista, Moritz Saphir utánzásának. Maga Kecskeméthy csak ritkán élt ezzel a stíluseszközzel, utódai, Ágai Adolftól kezdve azonban felelevenítették.

<sup>13</sup> August Zang, az 1848-ban alapított *Die Presse* tulajdonosa és szerkesztője

<sup>14</sup> V.ö. KOSZTOLÁNYI Dezső: Újságíró (1925) c. novellája, amelyet beleszerkesztett Esti Kornél c. művébe

Kecskeméthyt más törekvések hajtották: 1860-ra megteremtette a magyar politikai szatírárt a Kákay Aranyos álneven jegyzett „országgyűlési fény- és árnyképekkel”. Ez az 1874-ig még több sorozatban elkészített és kidolgozott műfaj fontos tett volt: a demokratikus politikaszemlélet megjelenése, amely a politikai élet működését és a politikusokat többé nem kiváltságosoknak, felsőbbrendűeknek, hanem magunk közül való gyarló lényeknek tekintette. Ez a szemléleti újdonság nem programszerűen megfogalmazott, nem vezércikk jellegű publicisztikákban jelent meg, hanem Kecskeméthy írásainak mozgatójaként, szemléleteként, a tárcák ötletadójaként. Jelentőségét erősítette sikere. „*A Fény és árnyképírás egész epidemikus járvánnyá lett – írta Mikszáth Kálmán –, jeléül, hogy egy sikerült mű (...) valódi lendületet ad az illető genre-nak. (...) Ha így szaporodnak a Kákay Aranyosok, mi leszünk a legterjedtebb familia Magyarországon.*”<sup>15</sup>

Szójátékok, az ekkor még csak Bécsből, német nyelven ismert viccek helyett az abszurd szituációk megteremtése, váratlan párhuzamok, hasonlatok, a megoldhatatlan helyzet nyitva hagyása jellemezték Kecskeméthy tárcáit. Egyetlen rövid példaként álljon itt a Nemzeti Színház sűrű intendánsválságának alkalmával írt tárcájának egyik részlete: „*Vajjon képzelhető-e képtelenebb állás a világon?* – írta.

*Van-e, létezik-e a föld kerekéségén oly ügyes színigazgató, ki e föladatnak, mely moloch módjára annyi embert emésztett már el, megfelelhetne?*

*E föladat megoldhatlan. És én inkább megyek el lajtántúli minster-elnöknek, mintsem hogy elvállaljam a nemzeti színház igazgatóságát, a mellyel különben nem is kínált még meg senki. De nem megyek el minster-elnöknek sem; hisz még nem is hittak. Hanem majd írok néha ezen hírlapba egy-egy kis tárcát!*”<sup>16</sup>

Mint minden vérbeli tárcáíró, Kecskeméthy is szenvedélyes utazó volt, s utazásai során szerzett tapasztalatait hírlapi sorozatokban, majd könyvek formájában is kiadta. Galíciával kezdte (1859), majd a címül adott „népismei párhuzamok” szellemében Észak-Itáliával folytatta. Londonba a világkiállítás alkalmával utazott (1862), Ferenc József és gróf Andrássy Gyula miniszterelnök kíséretében részt vett a Szuezi csatorna megnyitásán (*Háromezer tengeri mértföld*, 1869–70), és végül megfordult a philadelphiai világkiállításon (*Éjszak-Amerika 1876-ban*).

A vérbeli, az igazi, a sikert arató tárcáírónak – a tárcalevél írójának, és nem a regényírónak, aki sorozatban közli művét – az utazási szenvedélyen, a csillapíthatatlan kulturális érdeklődésen túl volt még egy nélkülözhetetlen tulajdonsága: az élet élvezete. Kecskeméthy híres volt epikureizmusáról, a különleges italok és ételek kedveléséről, ami tárcáinak is vissza-visszatérő témája volt, s amit Széchenyi is nagyra értékelt benne. „*Az irodalomban az utolsó gourmand a megbol-*

<sup>15</sup> MIKSZÁTH Kálmán: [Kákay Aranyos], *Budapesti Napilap* 1878. január 18. 18. sz. (Apróságok)

<sup>16</sup> Kákai Aranyos [KECSKEMÉTHY Aurél]: *Ki legyen nemzeti színház-intendáns? Magyar Politika* Mutatványszám 1871. december 22. 2. p.

*dogult Kecskeméthy Aurél volt – írta Mikszáth Kálmán –. Az utolsó érző szív, mely hálás tudott lenni a természet és a szakácsok iránt.*

*Meggyőződése volt, hogy egy nő több bájt és gráciát fejthet ki egy dinnyének elegáns fölvgadalása és elfogyasztása közben, mint amennyi elég, hogy minden férfi fejét elbódítsa. Egy dinnyét evő nő ellenállhatlan... a superlativus a kellemben.*

*De ebbeli igényeit nehéz volt kielégíteni.”<sup>17</sup>*

Kecskeméthy Aurél mellett és példáját követve nőtt fel a magyar tárcaírás első átütően sikeres nemzedéke, Ágain, Mikszáthon, Ábrányi Kornélon elkezdve. Ágai Adolf bécsi orvostanhallgatóként Kecskeméthy mellett kezdte újságírói pályáját, s mesterének álnevét parafrazálta saját első álneveként, mint Náday Ezüstös.<sup>18</sup> Mikszáth olvasmányélményként ismerte Kecskeméthyt (Kákay Aranyost), bár a saját Fény- és árnyképeiben azt állította, hogy nem olvasta;<sup>19</sup> inkább mintegy a közkinccsé lett népszerű műfajt vitt tovább.

Nem csak követték, hanem, akik személyes kapcsolatba kerültek vele, kedvelték is. Népszerű társasági lény volt, bár szokatlan, sőt a magyar politikai és hírlapi közéletben gyanúsak voltak következetesen konzervatív nézetei. *„Egy szeretetreméltó, szellemes embert, a legkitűnőbb magyar tárcaíróit vesztettük el benne – írta halálakor a Pesti Napló. – (...) Ha mint politikus elszigetelten állott, annál mohóbban olvasták szellemes tárcacikkeit. Kákay Aranyos tollrajzai e nemben a legkitűnőbbek. Széles európai látkör, bizonyos maróerejű, éles sarcasmus s az irány szokatlan elevensége jellemzik Kecskeméthy nagy hírre jutott 'Karcolatait'.”<sup>20</sup>* De a szeretett Kecskeméthy képe utóbb negatívra fordult, főként amikor 1909-ben Rózsa Miklós kiadta naplóját. Rózsa a forráskiadáshoz elég kevés korismerettel rendelkezett, viszont annál inkább telítve volt emblematikus ideológiával.<sup>21</sup> Rózsa kíséző szövegéből terjedt el, hogy Kecskeméthy

<sup>17</sup> MIKSZÁTH Kálmán 1881.

<sup>18</sup> BUZINKAY Géza 2008: 272–286. pp.

<sup>19</sup> *„Nem hiúság vezetett ez igénytelen portrék összegyűjtésére: a hiúság nem találhatja meg ezekben a kielégítő eredményt; még kevésbé vezetett versengés, gyenge tollam merész odaállítása a Kecskeméthy Aurél örök időkre elpihent tolla mellé. Ő teremtette meg nálunk e kedvelt genret; őt utolérni nem lehet, csak utánozni. Én pedig még csak nem is utánozhatom mert sohasem olvastam.”* MIKSZÁTH Kálmán 1878. Ám a bizonyosság arra, hogy Kákay Aranyost jól ismerte, Epilog című tárcája (MIKSZÁTH Kálmán 2010: 134–141. pp.), amelyik Kákay „Ködfátyolkép” c. írásának alapötletét variálja. (1866. Újra közölve: BUZINKAY Géza 2009: 111–113. pp.)

<sup>20</sup> Pesti Napló 1877. április 20.

<sup>21</sup> A kiadást követő lesújtó kritika szerint: *„Kecskeméthy Aurél, ki Kákay Aranyos álnév alatt írt memoireszerű rajzokat, hosszú ideig vezetett naplót, melyet (...) könyvalakban adta ki ...egy ...oly író, ki sem a kort, sem az író, kinek művét kiadta, nem ismerte szellemileg, sem azon nyelveket, melyeken Kecskeméthy megjegyzéseit tette, nem értette. „Kecskeméthy Aurél naplója 1851-1878.” (Budapest, 1909.) a könyv címe, miben mindjárt az a mulatságos, hogy Kecskeméthy bár 1877-ben meghalt, de a kiadó szerint még a halála utáni évben is ír naplót. A rémes mennyiségű baklövés, melyet a kiadó író bevezetésében és jegyzeteiben elkövet, teljesen*

a legjellemtelenebb és cinikus értelmiségi hagyományaink megtestesítője. Furcsa módon több olyan elítélő jelzöt alkalmazott rá Rózsa, mint amivel korábban Heinét volt szokás megróni.

Kecskeméthy nem csak kifejlesztette, de rendkívül sikeressé is tette a tárcalevél műfaját. Már életében meghonosodott a tárcarovat a magyar hírlapokban, a korábban idézett Szomaházy pedig a XIX. sz. legvégén hosszan sorolhatta a közkedvelt tárcairókat Ágaitól és Mikszáthtól Tóth Bélán, Herczeg Ferencen, Rákosi Viktoron és Bródy Sándoron át Kozma Andorig és Kóbor Tamásig. Ám a tárcaelbeszéléstől Gyulai Pál már féltette a szépirodalmat, s ezt a nyolcvanas évek végén ki is fejtette. *„A tárca-elbeszélés oly mű, melynek terjedelme meg van szabva, mint a zsemlyének, se nagyobb, se kisebb nem lehet néhány hasábnál, amint a lap kisebb vagy nagyobb alakú – mondta. – A fődolog, hogy egy számban közölhető legyen s ne legyen folytatása a következőkben.(...) Valóságos szerkesztői dogma az egy számra való elbeszélés. (...) Az írók mintegy arra kényszerülnek, hogy aprópénzre váltsák fel tehetségüket s aranyok helyett rézkrajccárral szolgáljanak a közönségnek. (...) A műfajt magában nem lehet kárhoytatni, sőt méltányolni kell. A baj a túltengésben nyilatkozik, mely mindent körébe von, nem egy tehetség kifejlését akadályozza s a valódi beszélyt háttérbe szorítja. A napilapok szerkesztőinek meg kellene gondolniok, hogy a tárcaelbeszélések erőszakolása rontása az irodalomnak. A tárcát meg lehetne tölteni egyébbel is, mint azt a külföldi lapok példája mutatja. A tudomány, irodalom, művészet és társadalom köréből írt vonzó tárcák inkább érdekelnék a közönséget, mint a török-szakad tárcaelbeszélések. (...) Napisajtónk örömmel emlegeti, hogy immár beléolvad az egész irodalom. Még talán nem, és ne is adja az Isten.”*<sup>22</sup>

Gyulai létező sajtógyakorlatot ítélte el: a magyar napisajtóban az egyszeri közlésbe beleférő elbeszélésekre szürkült a tárca, és ez a műfaj aránytalanul túltengő lett. Azonban ez, amit Gyulai „tárcaelbeszélésnek” nevezett, önálló sajtóműfaj, a tulajdonképpeni tárcalevél volt, ezért az irodalomkritikai mérce sem lehetett megfelelő a sajtóműfaj megítéléshez. Ez azonban mit sem változtat azon, hogy a tárcának ez a fajta gyanakvó-elítélő megközelítése általánossá vált, általában az elbeszéléssel, a novellával, a regénnyel vetették össze, és az összehasonlítás eredményeként elmarasztalták. Egy sajtóműfajt azonban sosem célszerű ugyanolyan műfaji szabályok között mozgó írásműnek tekinteni, mint a szépirodalmi műveket. Egy publicista tehetség képes új, személyre szabott műfajt teremteni, felvirágoztatni, amely aztán akár tovább is élhet, bár csak az elnevezése maradhat ugyanaz – vagy akár a folytatás lehetetlensége miatt abba is maradhat. És ki állíthatná, hogy a „tárcaelbeszélés erőszakolása” ellenére nem születtek nagyszerű tárca-életművek, például Mikszáth Kálmán, Molnár Ferenc, Krúdy Gyula,

---

*értéktelenné teszi a művet, mely pedig alkalmas lenne forrásnak, ha hozzáértő ember kezébe került volna.”* KACZIÁNY Géza 1917: 61–62. pp.

<sup>22</sup> GYULAI Pál 1928: 222–226. pp.



Kosztolányi Dezső vagy Márai Sándor tollából? A tárca rovat, a folytatásos irodalom, a humor, a kritika az első világháború idején fokozatosan elmaradt a lapokból a gazdasági megszorítások, a papírkorlátozás eredményeként. Az Est-konszern lapjai teremtették újjá ezt a sajtóhagyományt 1923-ban, Mikes Lajos koncepciója alapján<sup>23</sup>, és ezzel elindították a tárcairodalom újabb fénykorát, nem csak a Pesti Naplóban, de a Pesti Hírlapban is.

A tárca vitathatatlan polgári ízlésvilága a XX. század második felében megbélyegzetté tette ezt a műfajt, s még olyan széles látókörű, nagy olvasottságú és érzékeny irodalomtörténész, mint Németh G. Béla is csak mindenestül elítélő szavakat tudott mondani róla.<sup>24</sup> Ennek azonban csak részben volt szerepe a tárca ismételt kimúlásában. A Kádár-kor kultúrpolitikája a megélhetést lehetővé tevő önálló, nyugdíjas foglalkozássá változtatta a szépirodalmat, vagyis a szépirót korábban az újságírói pályára kényszerítő körülmények megváltoztak, 1990 után pedig a korábbi sajtóstílussal szemben kizárólagosan tért hódító angol sajtófelfogással együtt – amelyből hiányzik a tárcá<sup>25</sup> – a közéletet eluraló napi politika, az olvasásról lassan teljesen leszokó fiatalokkal együtt, kiadói szemmel feleslegessé is tették a tárcát. Jellemző módon a MUOSz tankönyvsorozatának műfajismeret tankönyve a tárcát már nem is ismeri.<sup>26</sup> Ritka kivételként maradt csak meg az irodalmi igényű tárca egy-egy napilap hétvégi számában, az Élet és Irodalomban vagy klasszikusan fegyelmezett és csiszolt formában Sárközi Mátyásnak a kilencvenes években a Magyar Hírlapban, utóbb a Heti Válaszbeli tárcaleveirévén – igaz, ezeket külföldről írja. Az a műfaj, amely hosszú ideig az újság fűszerét biztosította, mára kevés ínycsokként maradt meg.

<sup>23</sup> DERSI Tamás 1965: 201–208. pp.

<sup>24</sup> „... a korban a küzdők saját kezdeményeiket sem tudták folytatni. S ez a korszak egész közírásának is legfőbb tanulsága és jellemvonása. Ez magyarázza, hogy a legtehetségesebb, legélesebb szemű publicisták magukra maradtak, vagy éppen a reakció, a konzervativizmus vizeire siklottak át. A fölülmaradók, a hangadók a másodvonalbeliek s az eszmétlenek lettek. Azok, akik az említett "úri polgári-középrétegek" ízlését, mentalitását a szekundárséggel, a gondolatlan-sággal jegyezték el. Ez a közírás az irodalmias tárcában a franciákat tekintette mintának; de nem Sainte-Beuve-öt, vagy éppen Taine-t idézte mintaképpül, hanem a harmadrangú Sainte-Beuve-epigont, kit a francia irodalomtörténetek is alig említenek, Jules Janin-t, kit egyöntetűen 'a tárcáírás fejedelmének' tartottak, s akinek legfőbb érdeméül azt tekintették, hogy 'a semmiről is esprit-vel tud hasábokon át csevegni'. (...) Ám nemcsak a Herczeg Ferenc-i s Molnár Ferenc-i lektúr-irodalom közönségének távoli ízlésbeli alapjait, előzményeit vetette meg ez a lapirodalom, hanem ennek a szórakoztatóipar-szerű irodalomnak, dráma-, regény- és elbeszélés-írásnak formai-szerkezeti sémáit is; sőt, tetemes részben már tematikájának alapfajait is importálta.” NÉMETH G Béla 1965: 451.p.

<sup>25</sup> Angol felfogás szerint, mint már korábban utaltam rá, a feuilleton francia sajtóműfaj: „Feuilleton, a portion of French newspapers marked off by a rule and appropriated to light literature, criticism, etc. Also, incorrectly, used in England for a serial or short story in a daily paper.” The Oxford Companion to English Literature 1967: 298 p.

<sup>26</sup> Műfajismeret. Szerk. Bernáth László. Bp. MUOSZ, 1994.

### Felhasznált irodalom

- A magyar nyelv történeti etimológiai szótára* 1976: Bp. Akadémiai, 3. köt.
- BUZINKAY Géza 1991: A kitagadott satirikus: Kecskeméthy Aurél. In: *Polgárosodás Közép-Európában*. Szerk.: Somogyi Éva. Bp. MTA Történettudományi Intézet, 195–213.pp.
- BUZINKAY Géza 2008: A két Ágai. Porzó és Csicseri Bors. *Budapesti Negyed* XVI. évf.. 2. sz. 272–286. pp.
- BUZINKAY Géza 2009: *Hírharang, vezércikk, szenzációs riport*. Magyar sajtótörténeti antológia 1780–1956. Bev., jegyz. és szerk.–. Bp. Corvina, 111–113. pp.
- BUZINKAY, Géza 2010: The Döbling „Press Office”. *The Hungarian Quarterly*, Vol. 51, No. 200, 40–42. pp.
- CZUCZOR Gergely – FOGARASI János 1862: *A magyar nyelv szótára*. Pest
- DERSI Tamás 1965: *A rejtélyes doktor. Mikes Lajos és az Est-lapok*. Bp. Szépirodalmi
- FEYEL, Gilles 1999: *La presse en France des origines à 1944*. Paris, Ellipses
- GYULAI Pál 1928: A tárcaelbeszélésekről. In: Gyulai Pál *Munkái*. Bp. Franklin IV. köt.
- KACZIÁNY Géza 1917: *A magyar memoire-irodalom 1848-tól 1914-ig*. Bp. Lantos A. *Közhasznú esmeretek tára* 1839: Pest, XII. köt.
- MARTINKÓ András 1965: *A prózairó Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése*. Bp. Akadémiai
- MIKSZÁTH Kálmán 1881.: Az első dinnyék. In: Mikszáth Kálmán: *Elbeszélések 1880–1881*. [Mikszáth Kálmán Összes művei 31. kötet.] Bp. Akadémiai, 1966.
- [MIKSZÁTH Kálmán] 1878: Még újabb fény- és árnyképek. Írta: Kákay Aranyos Nr. 3. In: Mikszáth Kálmán *Cikkek és karcolatok*. [Mikszáth Kálmán összes művei 54. köt.] Bp. Akadémiai, 1968.
- MIKSZÁTH Kálmán 2010: Epilog (Egy képzeletbeli ülés). *A Tisztelt Ház*. Bp. Noran
- NÉMETH G Béla 1965: Hírlapok, folyóiratok, irodalmi társaságok a kiegyezés után. In: *A magyar irodalom története*. Főszerk. Sótér István. Bp. Akadémiai, IV. köt.
- PINTÉR Jenő 1935: *A magyar irodalom története*. Bp. Franklin, VI. köt.
- SZOMAHÁZY István 1893: *Az újság*. Bp. Pesti Napló kiadása
- The Oxford Companion to English Literature*. 1967: Ed. by Paul Harvey. 4th ed. Oxford, Clarendon Press
- ZÁDOR István 1935: *Heine a tárcairó*. Bp.